UN TEXT DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVII-LEA, LOC DE *CONFRUNTARE* A TENDINȚELOR DE SINTETISM ȘI DE ANALITISM ÎN MARCAREA GENITIVULUI

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Universitatea din București
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" al Academiei Române

1. Preliminarii

S-a ales spre analiză un text reprezentativ pentru confruntarea tendințelor de sintetism şi de analitism în marcarea genitivului: CDicț. 1691–7[1], text care impresionează prin varietatea şi bogăția mărcilor de genitiv şi prin concurența mijloacelor. Se vor compara caracteristicile acestui text cu alte două texte, unul moldovenesc (DPar.1683) şi unul muntenesc (SVI.~1670), aparținând aproximativ aceleiaşi epoci.

Confruntarea „analitic" – „sintetic" în marcarea cazurilor oblice se manifestată de la primele texte româneşti şi continuă şi astăzi. În cadrul Romaniei (pentru ansamblul romanic şi pentru trecerea de la latină la limbile romanice, vezi Ledgeway, 2012), nu o dată româna a fost caracterizată tipologic ca „pendulând" între procedeele sintetice şi cele analitice (printre alții Densusianu, 1938: 93–94; Guțu Romalo, 1996; Pană Dindelegan, 2013).

În prezentare, se va face abstracție de marcarea suplimentară a genitivului prin procliticul „**al** / **a** / **ai** / **ale**", pentru care sunt studii atent făcute (Giurgea, 2013) şi pentru care textul nostru nu aduce informații speciale (în textul analizat, procliticul „**al**" funcționează deja ca marcă a genitivului şi, ca şi în secolul al XVI-lea, regulile de distribuție privitoare la criteriul de non-adiacență nu erau fixate: vezi exemplele (1b,c,e,g,h,i,k,m), unde selecția lui „**a**" respectă regulile de non-adiacență, vs exemplele (1a,l), unde selecția lui „**a**" nu respectă aceleaşi reguli). Se vor lua în discuție numai celelalte mijloace de marcare a genitivului.

2. Marcarea genitivului

2.1. *Marcare flexionară, cu flectiv enclitic*

Ca şi în secolul al XVI-lea, ca şi în româna actuală, tipul de marcare flexionară enclitică (cu desinență specifică, în cazul pronominalelor, sau cu articol, respectiv desinență + articol

[1] CDicț.1691–7 are drept sursă sigură, recunoscută chiar de autor, *Dicționarul latin – maghiar* al lui Albert Szenci Molnar, 1603. Editorul Dicționarului (Alin-Mihai Gherman 2001) apreciază ca fiind „covârşitoare" „partea *originală* a lui Teodor Corbea" şi oferă o demonstrație în acest sens, invocând desele comparații cu latina pe care autorul însuşi le introduce în text. Teodor Corbea, autorul Dicționarului, este originar din Şcheii Braşovului; este un bun cunoscător al limbilor latină, maghiară, slavonă, rusă, elină. Din Ardeal trece în Țara Românească, ca secretar pentru latină a lui Constantin Brâncoveanu, calitate în care îndeplineşte câteva misiuni diplomatice în Rusia şi la Poartă.

BDD-V1663 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

enclitic, în cazul substantivului) este predominant. Ca distribuție a mărcilor flexionare, se disting:

● **marcarea la primul component al grupului-genitiv:** substantiv (1a), pronominal indefinit (1b–h), relativ (1i), demonstrativ (1j,k), modificator (1l,m))

(1) a. fata **al fratelui mâni-mea** (CDicț.1691–7: 303)
b. scurtă tâlcuire **a vreaunui lucru** (CDicț.1691–7: 115)
c. nume **al unii muieri** în Plautus (CDicț.1691–7: 56)
d. care tâlcuiaşte lucrurile **altii cărți** (CDicț.1691–7: 115)
e. al **oarecăruia lucru** (CDicț.1691–7: 91)
f mă pornescu asupra **cuiva** (CDicț.1691–7: 16)
g. nume **al câtorva oraşuri** (CDicț.1691–7: 230, 348, 294, 306, 101)
h. împreună curgerea (...) **a** mai **multor ape** (CDicț.1691–7: 123)
i. nume de peaşte, **a căruia coaja** îndărăt i-au crescut (CDicț.1691–7: 10)
j. hotarăle **cestui pământ** (CDicț.1691–7: 205)
k. **al aceluiaş cuvânt** pururea aducerea înainte (CDicț.1691–7: 39)
l. cinstea a **ziditoriului meşter** (CDicț.1691–7: 18)
m. tată al **prorocitoriului Melampus** (CDicț.1691–7: 38)

● **marcarea la primul component numeral cardinal**

(2) a. nume **al doaor oraşuri** (CDicț.1691–7: 41, 65)
b. groapa **doaor ape** împreună curătoare (CDicț.1691–7: 123)
c. împreună curgerea **a doaor** (...) **ape** (CDicț1691–7: 123)
d. fiii **doaor surori** născute dintr-un tată şi dintr-o mumă (CDicț.1691–7: 127)
e. numele **doaor ostroave** (CDicț.1691–7: 141, 274, 342, 386)
f. împreunarea sau înjugarea **doaor slove** glasnice (CDicț.1691–7: 162)
g. punerea împreună a **doaor lucruri** usebitoare (CDicț.1691–7: 501)
h. deasupra **doaor octave** în muzică (CDicț.1691–7: 163)
i. numele **doaor oraşuri** (CDicț.1691–7: 301, 452)
j. numele **trior ostroave** (CDicț.1691–7: 342)

● **marcarea la mai multe componente ale grupului**

(3) a. pricina **lucrului oarecăruia** (CDicț.1691–7: 92)
b. gustare sau prânz înaintea **prânzului celui** de amiazăzi CDicț.1691–7: 242)
c. zâoa de jirtvit **a popei celui** mare (CDicț.1691–7: 25)
d. acesta au fost nume **al tuturor mirosurilor** bune (CDicț.1691–7: 29)
e. putearea îngăduită spre popăsârea **pârâşilor amânduror** (CDicț.1691–7: 118)
f. nume (...) **al tuturor oamenilor celor** învățați (CDicț.1691-7: 304)

De observat forma „**oarecare**”, cu topică variabilă, antepusă şi postpusă (ca antepus, funcționează ca pronominal indefinit şi primeşte o marcă flexionară; ca postpus, se recalifică drept modificator calificativ şi poate primi o desinență (3a) sau poate rămâne invariabil (4a). De observat şi indefinitul „**altceva**”, care, în textul analizat, păstrează forma cazuală a compusului pronominal *altuiceva* (4b); ulterior va deveni invariabil.

BDD-V1663 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

(4) a. nume **al ierbilor oarecare** (CDicț.1691–7: 122)
b. măsurarea (scoaterea) apei sau vinului sau **altuiceva** (CDicț.1691–7: 3)

În toate cele trei texte (CDicț.1691–7 – Ardeal, zona Braşovului; DPar.1683 – Moldova şi SVI.~1670 – zona sudică), tipul de marcare flexionară enclitică este predominant. Diferența priveşte inventarul de termeni acceptând flexiunea cazuală. În CDicț.1691–7, flexiunea cazuală se extinde şi asupra numeralului cardinal, singurul text care admite curent o realizare flexionară a cardinalului (*doaor, trior*, cu 11 ocurențe). În SVI.~1670, flexiunea cazuală se extinde şi asupra adjectivului posesiv antepus, text în care componentul „**al**”, ca prim component al grupului, preia cu regularitate marca de caz (5):

● **marcarea la primul component posesiv**

(5) a. Iară cu pravețele **alui său lucru** (DPar.1683: II.28^{v})
b. ranele, Preacurată, **alui mieu suflet** (DPar.1683: IV.16^{v})
c. Nu uita, nice treace dzâsa **alui mieu rost** (DPar.1683: II.14^{v})
d. Ca să păzăşti gândul bun şi sâmțârea **alor meale budze** (DPar.1683: II.16^{r})
e. socotind pragurile **alor meale întrări** (DPar.1683: II.27^{r})
f. de naintea **alor tăi ucinici** (DPar.1683: III.75^{r})
g. cinstită ca suflarea **alor tăi şerbi** (DPar.1683: III.121^{v})

2.2. ***Marcare cu flectiv antepus***

Ca şi în româna actuală, ca şi în secolul anterior, ca şi în celelalte două texte ale epocii, este curentă marcarea genitiv-dativului cu „**lui**” proclitic, în cazul numelor proprii masculine (6a–c), al numelor masculine invariabile (6d) şi în cazul substantivelor indicând lunile anului (6f, g):

● **„lui” +Np masculin**

(6) a. fiiul **lui Noe** (CDicț.1691–7: 5)
b. ostrovul **lui Sam** (CDicț.1691–7: 6)
c. în zâlele **lui Constandin împărat** (CDicț.1691–7: 10)
d. împotriva scrisorii **lui Sveti Ioan** (CDicț.1691–7: 32)
e. de pre coiful **lui mirmillo** celui ce să lupta cu dâns (CDicț.1691–7: 384)
f. luna **lui mai** a machidoneanilor (CDicț.1691–7: 56)
g. zâoa a treaeasprăzeace **a lui martie** (CDicț.1691–7: 233)

De notat că, în CDicț.1691–7, nu apare şi varianta „**lu**”, pe care o găsim în celelalte două texte (apare frecvent în DPar.1691–7 şi, mai rar, în SVI.~1670).

Ca şi în epoca precedentă, pentru unele substantive proprii masculine a căror finală permite ataşarea encltică a articolului, apare variația de aşezare a flectivului, între aşezarea enclitică (7a) şi cea proclitică a mărcii „**lui**” (7b):

(7) a. un cal al dumne**zăului** din iad (CDicț.1691–7: 27)
b. Biciul **lui Dumnezău** (CDicț.1691–7: 63)

● Specifică acestui text este marcarea proclitică prin „**ii**” în cazul substantivelor proprii feminine, dacă substantivul are formă invariabilă de caz (8). De observat că marca proclitică apare chiar şi atunci când substativul propriu feminin are o finală aptă de a exprima variația

BDD-V1663 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

de caz. În situații rare, precum (8f), procliticul „**ii**” se foloseşte pentru terminații care, în alte contexte, apar şi cu variație flexionară (9). De observat, de asemenea, (8f), cu marcare enclitic-flexionară şi proclitic-flexionară în acelaşi exemplu:

● **„ii” +Np feminin invariabil** (7 atestări)

(8) a. dumnezăul dragostei în chip de copil, fiiuleţul lui Mars şi al **ii Venus** (CDicț.1691–7: 140)
b. o piiatră scumpă din pieptul **ii Lynx** (CDicț.1691–7: 294; lyncs, -cis, f. „râs” (indicația autorului))
c. pre care Ninus, bărbatul **ii Semirasis** l-au zidit (CDicț.1691–7: 328)
d. idol **ii Pallas** (CDicț.1691–7: 355)
e. de lucrul **ii Venus** (CDicț.1691–7: 537; Venus,-eris, f. „dumnezăița dragostei”)
f. fata **ii Oțeonoaie**, a *muierei Thetei* (CDicț.1691–7: 14)

(9) nume al **dumnezăoaiei** Diianei (CDicț.1691–7: 34)

De observat, în (10a), variația marcării antepus – postpus, iar în (10b,c), amestecul mărcilor:

(10) a. fiiul **lui Mercurius** şi **a Venusei** (CDicț.1691–7: 231)
b. de lucrul **ii Venus** (CDicț.1691–7: 537)
c. veseliia trupului, jârtva **lui Venus** (CDicț.1691–7: 47)

Tipul de marcare proclitică la feminine proprii nu apare în celelalte texte cu care s-a făcut comparația. Totuşi, regularitatea cu care apare în CDicț.1691–7 indică prezența tiparului în epocă, deci faptul că nu este un accident sintactic. Presiunea unui sistem bazat pe omonimia flexionară Gen=Dat poate fi o explicație pentru extinderea tiparului proclitic şi la feminine.

2.3. ***Marcare analitic-prepozițională***

Construcția analitică a genitivului este destul de frecventă în toate textele epocii. În textul analizat, sunt selectate toate cele trei prepoziții funcționale ale genitivului.

● **marca prepozițională „a”**

(11) a. viziri mare **a trei** oraşuri mari (CDicț.1691–7: 527)
b. nume al unui poetic anthinean şi **a câțiva** oamini (CDicț.1691–7: 47)
c. spre facerea **a ceva** (CDicț.1691–7: 302, 303)
d. probăluirea **a feali de feali** de lucruri (CDicț.1691–7: 194)
e. doftorie împotriva **a toată nevoia** (CDicț.1691–7: 356)

Găsim marcarea prin „**a**” şi în textele cu care s-a făcut comparația (12a–g), şi în alte texte ale epocii.

(12) a. Şi aripile lor întinse *deasupra* **a tutepatru**, **a tot însul** (DPar.1683: III.30^{v})
b. domn **a toată casa** lui şi boiarin **a toată țara** Eghíptului (DPar.1683: III.22^{r})
c. Ş-au murit toată carnea ce să mişcă pre pământ, **a pasări şi a dobitoace şi a hiară şi a toată gângănie** ce să trage de să mişcă pre pământ (DPar.1683: II.30^{r})
d. să vor prinde de poala **a bărbat iudeu** (DPar.1683: I.7^{v})

BDD-V1663 © 2015 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

e. inema tatălui către fiiu şi inema **a om** către de-aproapele său (DPar.1683: IV.56^{r})
f. naintea **a toată** lumea (SVI.~1670: 63^{r})
g. Cela ce iaste făcător **a**[1] **toate** bunătăţile (SVI.~1670: 159^{r})

Utilizarea prepoziţiei „**a**” nu diferă, în CDicţ.1691–7, de celelalte texte ale epocii, prepoziţia **„a”** fiind selectată în grupuri nominale care pe prima poziţie primesc cuantificatori invariabili (*trei, ceva, toată*) sau modificatori invariabili (*feal de feal*), dar şi cuantificatori variabili (*câţiva*); gramaticalizarea prepoziţiei **„a”** se realizase cu multă vreme înainte (în secolul al XVI-lea, prepoziţia era complet gramaticalizată; vezi Stan 2013: 98–99). De observat că, în textul analizat, se produsese deja o restrângere de distribuţie, selecţia fiind asigurată de calitatea de cuantificator numeric şi nenumeric, mai ales dacă acest cuantificator este invariabil. Tipul (12c–e), cu „**a**” selectat şi în alte contexte decât cele cu cuantificatori invariabili, nu mai este înregistrat în CDicţ.1691–7.

● **marca prepoziţională „de”**

(13) a. cărticică însămnătoare **de toate lucrurile** zileşti (CDicţ.1691–7: 159)
b. furători **de visteriia cea de obşte** (CDicţ.1691–7: 363)
c. ţiitori **de ceastă** persoană (CDicţ.1691–7: 464)
d. păzitori **de featele împărăteşti** (CDicţ.1691–7: 188)
e. găsâtoriul **de învăţătura** umblărei lunei (CDicţ.1691–7: 181)
f. încetarea durorilor **de inima cea rea** (CDicţ.1691–7: 508)
g. figură aşezătoare **de doao înţeleageri** (CDicţ.1691–7: 159)
h. o piiatră scumpă arătătoare **de trei feaţe** (CDicţ.1691–7: 524)

Selecţia lui **„de”** diferă de situaţia din secolul anterior, apariţiile fiind restrânse la regente postverbale; prepoziţia introduce, ca şi astăzi, complemente ale substantivului.

Spre deosebire de româna modernă, prepoziţia este selectată indiferent de caracterul definit vs indefinit al grupului nominal din poziţia complementului; vezi (13a–f), unde grupul nominal legat prin prepoziţie este determinat definit.

Apariţia lui **„de”** independent de restricţia de definitudine o găsim, cu frecvenţă variată, şi în celelalte două texte. De observat că, în cazul guvernorului *asupra / asupră* (14), în DPar.1683, „**de”**-ul genitivului este frecvent selectat în relaţie cu un cuantificator (14a), dar şi dincolo de această restricţie (14b,c):

(14) a. şi *asupra* **de tot chedrul** Livánului cel înalt şi preanălţat şi *asupra* **de tot copaciul** (...) şi *asupră* **de tot muntele** nalt şi *asupră* **de tot turnul** nalt şi *asupră* **de tot** zidiul nalt şi *asupră* **de tot păreatele** nalt şi *asupră* **de toată** corabiia mării şi *asupră* **de tot** chipul de frâmseaţă (DPar.1683: II.8^{r})
b. *Asupră* **de însumi** mă giuraiu, dzâce Domnul (DPar.1683: III.14^{v})
c. războaie împărecheate, tatăl *asupră* **de ficior**, ficior *asupră* **de tată** (DPar.1683: III.133^{r})

[1] Construcţia cu adjectivul / substantivul postverbal *făcător* este ambiguă, putând fi interpretată ca realizare a genitivului sau a dativului.

BDD-V1663 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

● **marca prepoziţională „la”**

(15) a. numele **la trei** oameni (CDicţ.1691–7: 512)
b. ţânutul **la zeace** oraşuri în Ţara Jidovească (CDicţ.1691–7: 146)
c. feciorii **la doi** fraţi (CDicţ.1691–7: 362)
d. nume **la trei** oraşuri usebite (CDicţ.1691–7: 230)
e. nume **la doi** poetici (CDicţ.1691–7: 100)
f. un nume **la doi** crai ai gothuseanilor (CDicţ.1691–7: 27)
g. nume **la câţiva** filosofi (CDicţ.1691–7: 74)
h. nume **la câţiva** înţelepţi (CDicţ.1691–7: 41)
i. sfârşitul **la ceva** (CDicţ.1691–7: 492
j. începutul **la** ceva (CDicţ.1691–7: 349)
k. începerea l**a ceva** (CDicţ.1691–7: 349)

Dacă pentru marcarea dativului selecţia mărcii analitice „**la**” este curentă începând cu primele texte din secolul al XVI-lea (GOR: §2.4.4.4), pentru marcarea genitivului, selecţia lui „**la**” este un fapt totalmente singular în epocă. CDicţ.1691–7 este, după cunoştinţa noastră, primul text în care construcţia este înregistrată. Varietatea sintactică a construcţiei (cu regente nominale definite şi indefinite, cu complemente (pro)nominale variabile şi invariabile, cu nominale precedate sau neprecedate de cuantificatori) aminteşte de utilizarea construcţiei din româna actuală non-standard, cu toate caracteristicile acesteia. Deşi construcţia nu apare în celelalte două texte cu care s-a făcut comparaţia, frecvenţa mare de apariţie (15 atestări) indică faptul că nu sântem în faţa unui accident sintactic, ci că, cel puţin în limbajul autorului şi al zonei, construcţia era curentă.

2.4. ***Centre prepoziţionale cu regim de genitiv***

În contextul guvernorilor *(î)nainte(a), împrejur, dinainte(a), împotrivă/a*, sunt regăsibile, concurent, toate modalităţile de marcare a genitivului: marcare flexionară cu flectiv enclitic (16a–f), cu flectiv proclitic (16g), marcare analitic-prepoziţională (16h–k):

(16) a. mă scol *înaintea* **cuiva** (CDicţ.1691–7: 17)
b. curvă stătătoare afară *înainte* **bordeaiului**
c. vreame noroasă picătoare *înaintea* **ploiei** (CDicţ.1691–7: 491)
d. un ostrov *împotriva* **Efesului** (CDicţ.1691–7: 393)
e. pridvor *dinaintea* **uşei** (CDicţ.1691–7: 412)
f. doftorie *împotriva* **otrăvei** şi *împotriva* **altui rău** (CDicţ.: 30)
g. un ostrov la Messaniia *împotriva* **lui Pilus** (CDicţ.1691–7: 478)
h. acoperământ *înainte* **la ceva** (CDicţ.1691–7: 338)
i. groapă *împrejur* **la cetăţi** şi **la oraşuri** (CDicţ.1691–7: 210)
j. acăţat *nainte* **a ceva**, spânzurători *înainte* **la ceva** (CDicţ.1691–7: 358)
k. care s-au pus *înainte* **de la cal** şi **de la măgari** (CDicţ.1691–7: 233)

De observat (16j), unde, în acelaşi exemplu, apare echivalenţa funcţională a două mărci analitic-prepoziţionale „**a**” şi „**la**”, şi, comparativ, (16b) vs (16h), unde apare echivalenţa mărcii flexionare cu una analitică. De observat (16k), unde apare marcarea prin prepoziţia compusă „**de la**”.

BDD-V1663 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

2.5. ***Clitice pronominale în context de genitiv***

În contextul guvernorilor prepoziționali / adverbiali cu regim de genitiv, este extrem de frecventă apariția cliticelor pronominale (pronume personal şi reflexiv) cu formă specifică de Dat (17a–e). Aceeaşi seria de forme pronominale clitice este prezentă şi în context substantival (18a–e). Trebuie remarcată selectarea cliticelor pronominale atât în contextul unui substantiv articulat definit (18b,e), cât şi în contextul unui substantiv nearticulat (18a,c,d,f); pe acelaşi tipar, cliticul este selectat atât în contextul prepozițiilor formal „articulate" (17d), cât şi al „prepozițiilor formal „nearticulate" (17a–c,e).

Fenomenul este prezent cu aceeaşi frecvență şi în celelalte două texte (19a–d). Presiunea unui sistem în care omonimia flexionară Gen=Dat caracterizează întreaga paradigmă pronominală ar putea constitui o explicație suplimentară pentru frecvența de apariție a construcțiilor pronominale cu clitice de dativ în context de genitiv.

(17) a. mărgu *înainte*-**i** (CDicț.1691–7: 339)
b. de la cei *dinainte*-**ne**, de la moş (CDicț.1691–7: 404)
c. care *înainte*-**mi** au ieşit din boierie (CDicț.1691–7: 146)
d. țâu *împotriva*-**i** (CDicț.1691–7: 429)
e. *împotrivă*-**i** grăiescu (CDicț.1691–7: 433)

(18) a. din *minte*-**m**, din *inimă*-**mi** leapădu afară (CDicț.1691–7: 194)
b. cu *palma*-**mi** îl răpăscu (CDicț.1691–7: 270)
c. ca acela cuvânt cu care în *mânie*-**ne** cuiva pohtim rău (CDicț.1691–7: 426)
d. sluguliță, slujnică de jos, la *casă*-**ne** născută (CDicț.1691–7: 538)
e. *rămăşițele*-**ne**, cei născuț după noi (CDicț.1691–7: 394)
f. călugăriță de la Roma au fost, pre care, pentru *necurățâie*-**i**, o au îngropat de vie (CDicț.1691–7: 346)

(19) a. Doamne, (...) nu da *asupră*-**ne** sânge direpț (DPar.1683: III.51^{v})
b. Eu sânt cu voi şi nime nu-i *asupră*-**vă** (DPar.1683: III.89^{v})
c. *Asupră*-**ț** venirea Duhului acel Preasvânt (DPar.1683: III.136^{v})
d. Şi *sufletulu*-**ş** schimbă den toată dragostea pohtelo*r* (SVI.~1670: 3^{r})

2.6. ***Forme invariabile sau parțial invariabile***

Ca şi în epoca anterioară, ca şi în celelalte două texte ale comparației, în cazul genitivului numelor de rudenie urmate de afix posesiv, în CDicț.1691–7 apar următoarele construcții

– **cu invariabilitate totală**

(20) fata **nepotu-mieu** (CDicț.1691–7: 409)

– **cu marcarea primului component, nu şi a posesivului**

(21) a. bărbatul **surori-mea** (CDicț.1691–7: 476)
b. şugubățul **surori-sa** (CDicț.1691–7: 476)

3. Concluzii

● În CDicț.1691–7, se manifestă, concurent, toate mijloacele de marcare a genitivului caracteristice epocii; flexionar enclitice, flexionar proclitice, analitic-prepoziționale, clitice de

BDD-V1663 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

pronume personal şi reflexiv cu formă specifică de dativ, dar şi construcţii invariabile, în cazul numelor de relaţie urmate de clitice posesive.

- Specifice, pentru textul examinat, sunt:

(i) extinderea flexiunii cazuale enclitice la genitivul numeralelor cardinale; încercări izolate mai apar şi în alte texte (Budai Deleanu, Codru Drăguşanu etc.; pentru detalii, vezi Pană Dindelegan 2013), dar fenomenul nu s-a impus;

(ii) prezenţa marcării flexionare proclitice cu procliticul „**ii**" la singularul femininelor proprii, în special la cele invariabile;

(iii) prezenţa, pentru genitiv, a mărcii prepoziţional-analitice „**la**"; concurenţa mărcilor analitice „**a**" şi „**la**";

(iv) frecvenţa de apariţie a mărcii analitice „**de**" independent de condiţia de „definitudine" a complementului, deci şi în condiţiile unui complement determinat definit.

Dacă primele două trăsături (i – ii) dispar ulterior totalmente din uz, a treia (iii) o găsim frecvent în limba actuală non-standard, situaţie care apropie şi mai mult marcarea celor două cazuri oblice, genitivul şi dativul, cazuri care, flexionar, sunt sincretice. Marca analitică **„la"**, caracteristică dativului încă din secolul al XVI-lea şi explicabilă, pentru dativ, prin gramaticalizarea prepoziţiei lexicale locative de direcţie (Pană Dindelegan, 2008), se extinde, prin presiunea sincretismului de care vorbeam, şi la genitiv. CDicţ.1691–7 este primul text care surprinde această extindere, marcând generalizarea sincretismului Gen=Dat nu numai ca realizări flexionare, ci şi sub aspectul realizărilor analitic-prepoziţionale (vezi prezenţa prepoziţiilor „**a**" şi „**la**" atât la Gen, cât şi la Dat).

Trăsătura (iv), ieşită astăzi din uz, se menţine şi după sfârşitul secolului al XVII-lea; vezi SILR; 438–439, unde se semnalează prezenţa construcţiei la sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul celui de al XX-lea.

În istoria concurenţei sintetic vs analitic, CDicţ.1691–7 este unul dintre textele cele mai relevante; textul înregistrează confruntarea tendinţei de sintetism (manifestate prin extinderea marcării flexionar-enclitice la numerale) cu cea de analitism (manifestată, pe de o parte, prin conservarea construcţiei analitice cu „**a**", iar, pe de altă parte, prin extinderea marcării analitic-prepoziţionale cu „**la**") şi cu o situaţie intermediară (manifestată prin prezenţa mărcii flexionar-proclitice „**ii**" la singularul substantivelor proprii feminine).

SURSE

CDicţ.1691–7 – Theodor Corbea, *Dictiones Latinæ cum Valachica interpretatione*. Ed. A.-M. Gherman, vol. I, Cluj-Napoca, Clusium, 2001, p. 1-557.

DPar.1683 – Dosoftei, *Parimiile preste an*, Iaşi, 1683. Ed. M. Ungureanu, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2012, p. 95-356.

SVI.~1670 – Varlaam şi Ioasaf. Ed. M. Stanciu Istrate, *Reflexe ale medievalităţii europene în cultura română veche: **Varlaam şi Ioasaf** în cea mai veche versiune a traducerii lui Udrişte Năsturel*, Bucureşti, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, 2013, p. 82-325.

BIBLIOGRAFIE

Densusianu, Ovid, 1961 [1938], *Istoria limbii române,* Vol. II, *Secolul al XVI-lea*, ediţie îngrijită de J. Byck, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961.

BDD-V1663 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)

Gherman, Alin-Mihai, 2001, „Studiu introductiv” la CDicț.1691–7, p. V-XXI.
Giurgea, Ion, 2013, *Originea articolului posesiv-genitival* **al** *şi evoluția sistemului demonstrativelor în română,* Bucureşti, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
Guțu Romalo, Valeria, 2005 [1996], „Substantivul românesc între analitic şi sintetic”, în *Aspecte ale evoluției limbii române,* Bucureşti, Editura Humanitas Educațional, p. 95-100.
Hopper, Paul, Elizabeth Traugott, 1993, *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge Univesity Press.
Ledgeway, Adam, 2012, „Syntheticity and analyticity”, în Adam Ledgeway, *From Latin to Romance. Morphosyntactic Typology and Change*, Oxford, Oxford University Press, p. 10-29.
Nicula, Irina, 2012, „Secolul al XIX-lea. Numeralul”, în SILR, p. 173-184.
Pană Dindelegan, Gabriela, 2008, „Tipuri de gramaticalizare. Pe marginea utilizărilor gramaticalizate ale prepozițiilor ***de*** şi ***la***”, în *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 227-238.
Pană Dindelegan, Gabriela, 2013, „Flexiunea cazuală – între analitic şi sintetic. Cardinale şi cuantificatori non-numerici în româna veche”, *Limba română*, 3, p. 159-173.
Pană Dindelegan, Gabriela, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, 2010, *Morfosintaxa limbii române,* Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
SILR – Gheorghe Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula (ed.), *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea şi al XX-lea*, Editiura Academiei Române, 2012.
Stan, Camelia, 2013, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

A TEXT FROM THE END OF THE 17TH CENTURY: A PLACE OF CONFRONTATION BETWEEN THE TENDENCIES TOWARDS SYNTHETICITY AND ANALICITY IN THE MARKING OF THE GENITIVE

(*Abstract*)

The author analyses the means of marking the genitive case in a Transylvanian text dating from the end of the 17th century (CDicț.1691–7), and compares it with two other texts from approximately the same period: a text from Wallachia (SVI.~1670) and one from Moldavia (DPar.1683).

The text from Transylvania proves extremely relevant with respect to the confrontation of the tendencies towards analyticity and syntheticity in the marking of the oblique cases, distinguishing itself by the following features: (i) enclitic inflection extended to the cardinal numerals; (ii) usage of the proclitic genitive marker *ii* for singular feminine proper nouns; (iii) the prepositional marker *la* used in competition with *a* instead of the inflectional genitive; (iv) the frequency of the analytic marker *de* in constructions with a postverbal noun and with a definite genitive.

BDD-V1663 © 2015 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:36 UTC)